

Endel Kukk 70

Igal kohal olevat oma vaim. Hummuli vald Valgamaal tundub olevat soodus kasvupinnas arhiivariidele. Sealt, Läti piiri äärest on võrsunud vähemalt kaks olulist figuuri eesti arhiivinduses: Rudolf Kenkmaa ja Endel Kukk, kes oli Tartu Ülikoolis üks Rudolf Kenkmaa õpilasi. Nad mõlemad katsetasid esialgu kooliõpetaja ametit, enne kui avastasid enda jaoks arhiivitöö võlud – arhiivitöö sobis rohkem Hummulist pärit meeste rahuliku loomuga.

Endel Kukk sündis 1931. aasta 25. septembril Valgamaal Hummuli vallas väiketalupidaja perekonnas. 1939. aastal alustas ta õpinguid Hummuli mõisahoones tegutsevas algkoolis ja jätkas pärast seitsmenda klassi lõpetamist Valga I Keskkoolis. 1949. aastal, kui hakati moodustama kolhoose, sai tema isast kolhoosi esimene esimees, kes oli selles kohal kolm aastat. Endel Kukk aga põllumehe amet ei köitnud ja Valga keskkooli lõpetamise järel asus ta 1951. aastal õppima Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna ajaloo osakonda. Pärast ülikooli lõpetamist 1956. aastal töötas Endel Kukk kolm aastat õpetajana Tallinna Tehnilises Koolis nr 1, mis tuntud ka Karu tänava koolina, ja kohakaasluse alusel Ehituskoolis nr 1. Koolist lahkudes anti talle direktori poolt alljärgnev iseloomustus:

"Sm. Kukk omas enda aines sügavaid ja laialdasi teadmisi, kuid oma vaikse iseloomu ning väheste kogemuste tõttu tekkis temal esialgu raskusi pedagoogilisel töö. Noore, arenemisvõimelise kõrgema haridusega spetsialistina võeti ta vastu 1959. a. NLKPartei ridadesse.

Sm. Kukk omab eeldusi iseseisvaks teaduslikuks tööks, milline omadus on märgitud juba Tartu Riikliku Ülikooli poolt antud iseloomustuses.

Käitumiselt korrektne, suhtlemine kaastöötajatega ja õpilastega seltsimehelik."

Siiski vabastati Endel Kukk Tallinna Tehnilisest Koolist nr 1 pedagoogilise tööga mittetoimetulemise tõttu, iseloomustuses jäeti mainimata ka talle avaldatud parteiline karistus "noomituse" väheste poliitilise valvsuse pärast kasvatus töös. KGB oli avastanud põrandaaluse nõukogudevastase organisatsiooni "Eesti Vabadusvõitlejate Liit". Organisatsioon tekkis Lihulas, selle initsiaatoriteks olid Lihula Keskkooli õpilased Jüri Pärli ja Tõnis Mets. Keskkooli lõpetamise järel tuli Jüri Pärli õppima

Tallinna Pedagoogilisse Instituuti ning organisatsiooni kaks liiget – Endel Ratase ja Tiit Toobal – Tallinna Tehnilisse Kooli nr 1, kus värbasid grupi liikmeteks kaks kaasõpilast: Arvo Aljase ja Valdur Teeäär. Kooli ühiselamus paljundati ja levitati nõukogudevastaseid lendlehti. Eesmärgiks oli kodanliku demokraatliku vabariigi taastamine. Uurimisel selgus, et ka tundides oli õpilaste poolt esinenud nõukogudevastaseid väljaastumisi, millele õpetaja ei andnud vajalikku vastulööki ega informeerinud sellest ka vastavaid instantsse. Vähe sellest, õpetaja oli ise rääkinud nõukogudevastaseid anekdoote, nagu Eesti NSV Ülemkohtu 1959. aasta 22. septembri salajases otsuses seisab.

Alates 1959. aasta 16. novembrist töötas Endel Kukk Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklikus Keskarhiivis, ehk siis lühendatult ORKAs dokumentide publitseerimise ja kasutamise osakonnas noorema teadusliku töötajana. Pärast aastast töötamist antud iseloomustuses kirjutab ORKA ülem Georgi Takjas: "Oma tööülesandeid on sm. Kukk täitnud täpselt ja hästi, olles distsiplineeritud ja kohusetundlik. Töötades teatiste täitmise ja fondide korraldamise alal, on ta näidanud end energilise ja algatusvõimelise töötajana. Hoolimata lühikesest töötamise ajast on sm. Kukk õppinud küllaltki hästi tundma arhiivifondide koosseisu ja kasutama arhiivimaterjale. Ühiskondlikust tööst võtab aktiivselt osa, kaastöötajatesse suhtub sõbralikult ja seltsimehelikult."

Tema edasised tööaastad möödusid end ORKA ja arhiivinduse juhtorgani vahel jagades. 1960. aasta oktoobrist sai Endel Kukk Arhiivide Valitsuse vanem teaduslik töötaja. Veel aasta hiljem viidi ta jälle üle ORKAsse kodanliku perioodi fondide osakonna juhatajaks. Tema tegevust juhtival kohal iseloomustasid 1963. aastal nii ORKA ülem Kurt Ingeman kui ka ENSV Ministrite Nõukogu juures

asuva Arhiivide Valitsuse juhataja Vassili Pavlov: "Sm. Kukk omab head organiseerimisvõimet ning on osanud luua oma osakonnas tööka ning sõbraliku õhkkonna. Sm. Kukk on väga kohusetundlik ning distsiplineeritud, nõudes seda ka oma osakonna töötajatelt. Mõne arhiivis töötatud aasta vältel on sm. Kukk põhjalikult omandanud arhiivialased töökogemused, on õppinud tundma arhiivi materjalide koostist ning rakendab edukalt neid teadmisi oma igapäevases töös nii arhiivifondide teaduslik-tehnisel korraldamisel, arhiiviteatiste täitmisel, teatmeaparaadi täiendamisel ja mujal."

1963. aastal autasustati Endel Kukke ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga. 1964. aastal viidi ta üle Arhiivide Valitsuse ametkondlike arhiivide ja asjaajamise osakonna juhatajaks. 1967. aastal autasustati Endel Kukke NSVL MN juures asuva Arhiivide Peavalitsuse ja Ametiühingute Keskkomitee aukirjaga. 1968. aasta 15. aprillist määrati Endel Kukk ORKA direktoriks. 1970. aastal autasustati teda ENSV Arhiivide Valitsuse aukirjaga ja NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi poolt juubelimealiga "Töövapruse eest. V. I. Lenini 100. sünniaastapäeva tähistamiseks". Juhtival kohal töötajal tuli ennast poliitiliselt pidevalt täiendada ja nii pidi ka Endel Kukk aastaid käima EKP Tallinna Linna-komitee Marksismi-Leninismi Ülikooli partei-majandusaktiivi fakulteedis, mille ta 1977. aastal lõpetas. Tuli ka endal lektorina erinevates asutustes esineda, samuti tegelda tsiviilkaitse staabiülemana ja muu säärase nõukogudeaegse n-ö ühiskondliku tööga.

1974. aastal määrati Endel Kukk Arhiivide Valitsuse juhataja asetäitjaks teadusalal. Sellele ametikohale jäi ta nüüd õige pikaks ajaks. Kuna juhataja koht oli nomenklatuurne ja sinna sattus suvalise ettevalmistusega parteisõdureid, siis sisuline arhiivinduse juhtimine oli tegelikult Endel Kuke õlgadel. Seoses 50. sünnipäevaga autasustati Endel Kukke ENSV Ministrite Nõukogu ja Ametiühingute Nõukogu aukirjaga. Esildises öeldakse:

"Sm. Kukk juhib riiklikes arhiivides tehtavat teaduslikku uurimistööd, meetodilist ja teaduslikku informatsioonitegevust ning tööd arhiivide komplekteerimisel dokumentidega. Tööülesannetesse suhtub kohusetruult, on distsiplineeritud."

1984. aastaks oli Endel Kukk välja teeninud "Tööveterani medali". 1987. aastal autasustati Endel Kukke NSVL Ministrite Nõukogu juures asuva Arhiivide Peavalitsuse ja Riigiasutuste ametiühingu Keskkomitee Presiidiumi poolt rinnamärgiga "Arhiivinduse eesrindlane". Arhiivide Peavalitsuse viimane juhataja Leo Laks on Endel Kuke iseloomustanud nii:

"Oma 28 tegevusaasta jooksul arhiiviasutustes on sm. E. Kukk ennast näidanud kui initsiatiivikas, distsiplineeritud ja kohusetundlik töötaja ja juht, kes tunneb sügavalt arhiivindust ja arhiivitöö spetsiifikat. Ta ei ole mitte ainult vabariigi juhtiv arhiivinduse spetsialist, vaid ka suur arhiivinduse patrioot ja entusiast. Kõik vabariigi arhiivinduse arengu olulisemad edusammud on viimastel aastakümnetel nii ehk teisiti seotud tema tegevusega."

1989. aastal autasustati Endel Kukke 30aastase tänuväärse töö eest arhiivinduses Arhiivide Peavalitsuse ja Riigiasutuste Töötajate Ametiühingu EV Komitee aukirja ja rahalise preemiaga.

Eesti taasiseseisvumise protsessile aitas Endel Kukk mitmeti kaasa. Tema tegevus ulatus kaugemale väljapoole arhiivinduse piire. Ta oli erifondide avamise komisjoni liikmeid, mille töö oli esialgu – 1980. aastate keskpaigas – küll ettevaatlik ja kompitseeritud: ühiskonna poolt nõuti üha tungivamalt erifondide avamist, samas püüdsid võimud seda igati venitada. Endel Kukk oli osaline komisjonis, mis tegeles represseeritute rehabiliteerimisega ja neile tekitatud kahjude hüvitamisega. Samuti võttis ta osa nimede ennistamise komisjoni tööst, kus taastati nõukogudeaegsete koha-, tänavate jms nimede asemel endisaegsed. Siin on raske loetleda kõiki neid komisjone, töögrupe ja kolleegiume, mille liikmeks Endel Kukk on olnud, küll aga tuleb kindlasti nimetada, et tema oli üks nendest, kes aitas 1989. aastal taas käivitada Eesti Arhivaaride Ühingu töö ja on tänaseni ühingu (taas)asutaja-liikmeks.

Eesti taasiseseisvudes sai Arhiivide Peavalitsusest Arhiiviamet ja Endel Kukest peadirektori asetäitja. Kord tuli Endel Kukele end siiski veel jagada Arhiiviameti ja endise ORKA, nüüd siis juba Riigiarhiivi vahel, et päästa juhtimiskriisis vaevlevat Eesti suurimat arhiivi: 1993. aasta 8. jaanuarist pandi Endel Kukele ajutiselt Riigiarhiivi direktori kohustused. Ajutisest lisakohustusest sai rohkem kui aasta kestnud topeltkoormus, mida õnnestus tasapisi vähendada alles 1994. aasta 2. maist tänu Aimar Altosaare tööleasumisele Riigiarhiivi direktorina. Endel Kukk jäi pensionile, kui 1996. aastal likvideeriti Arhiiviamet, arhiivinduses toimuv läheb talle aga endiselt korda.

*Eesti Arhivaaride Ühingu
ja kolleegide nimel
õnne soovides
Peep Pillak*

T